

ΔΙΑΤΙ Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΦΑΡΣΑΛΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΪΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΙΣ ΤΑ ΦΑΡΣΑΛΑ

ΑΣΤΕΡΙΟΥ Α. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου

ΑΣΤΕΡΙΟΣ Α. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μη ὦν ἀρμόδιος, διότι οὐδέποτε ὑπῆρξα ἱστορικός συγγραφεὺς, ἀλλὰ ἀπλοῦς μελετητὴς ἱστοριῶν, ἐλπίζω νὰ τύχω τῆς ἐπικριτικῆς ὄχι μόνον τῶν ἱστορικῶν ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀναγνώστου, ἀποτολμῶ δὲ τὴν δημοσίευσιν τῶν σκέψεών μου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, διότι μετὰ ἔλεγχον τῶν ὄσων κατὰ δύναμιν ἠδυνήθην νὰ ἀνεύρω συγγραμμάτων καὶ ἐν γένει ἱστοριῶν καὶ πηγῶν, λαμβάνων δ' ἅμα ὑπ' ὄψιν μου ὅτι κατὰ τὰ παραδεδομένα ἡ ἱστορία συνάπτεται ἀναγκαίως τοῦ τόπου καὶ χρόνου ἐλεγχομένη βάσει τῶν κειμένων, μετὰ θάρρους ἰσχυρίζομαι ὅτι ἡ περίφημος μάχη μετὰ τῶν δύο ἀνδρῶν Καίσαρος καὶ Πομπηίου δὲν ἔλαβεν χώραν παρὰ τὰ Φάρσαλα, ἀλλὰ παρὰ τὴν Μητροπολιν Καρδίτσας.

Ὡς σχεδὸν οἱ πάντες γνωρίζουσιν, ἐπεκράτησε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ὅτι ἡ μετὰ Καίσαρος καὶ Πομπηίου μεγάλη «μάχη τῆς Θεσσαλίας», ὡς τὴν ὀνομάζει αὐτὸς οὗτος ὁ Καίσαρ, διεξήχθη παρὰ τὰ Φάρσαλα ὀλίγον βεβαίως τῆς πόλεως ταύτης καὶ δὴ κατ' ἄλλους μὲν μετὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Ἐνιπέως ποταμοῦ κατ' ἄλλους δὲ πλησίον τῶν ὑψωμάτων ἐπι βορειότερον κειμένων, φερόντων τὸ ὄνομα «Κυνὸς Κεφαλαί».

Πολλοὶ εἶναι οἱ ἱστορικοὶ οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν μάχην ταύτην τὸσον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅσον καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὡς ἐπίσης πολλοὶ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες γράφοντες περὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν Ῥωμαίων ἀναφέρονται, ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ εἰς τὴν «μάχην τῶν Φαρσάλων», πάντα ταῦτα ὅμως ἐλεγχόμενα μετ' ἐπιμελείας, δημιουργοῦν λίαν σοβαρὸν δισταγμὸν ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ τόπον εἰς ὃν διεξήχθη ἡ μάχη καὶ ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ μάχη δὲν ἔλαβεν χώραν παρὰ τὰ Φάρσαλα, ἐσφαλμένως ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασίαν «μάχη τῆς Φαρσάλου».

Πρῶτος ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἀρχαιότητος, γράψας ἐκατὸν πενήκοντα ἔτη μετὰ τὴν μάχην περὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου Καίσαρος καὶ Πομπηίου, εἶναι ὁ Ἀππιανὸς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὅστις τοποθετεῖ τὴν μάχην μετὰ τῆς πόλεως Φαρσάλων καὶ τοῦ Ἐνιπέως ποταμοῦ, ὁ δὲ ἡμέτερος Ἐρρίκος Σκάσσης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀκολουθῶν προφανῶς τὸν Ἀππιανὸν καὶ ἐν γένει τὴν πεπατημένην ὄχι μόνον συμφωνεῖ μετὰ τούτου, ὅτι «ἡ μάχη διεξήχθη παρὰ τὴν Φάρσαλον», ἀλλὰ παραθέτει καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα εἰς λατινικὴν γλῶσσαν (χωρὶς νὰ διευκρινίξῃ ἂν εἶναι ἔργον ἄλλου ἢ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου), καθ' ὃ τὸ μὲν στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος τοποθετεῖται περὶ τὰ 3 χιλιόμετρα περίπου βορείως τῆς πόλεως Φαρσάλων, περίπου ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὁ σταθμὸς τῶν Θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων, τὸ δὲ στρατόπεδον τοῦ Πομπηίου περὶ τὰ ὀκτὼ περίπου χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τοῦ στρατοπέδου τοῦ Καίσαρος, παρὰ τὰς ὑπωρείας λόφων τινῶν, οὓς ὀνομάζει «Montes altissimi» Πανύψηλα ὄρη. (Παράβαλλ. Ἐρρ. Σκάσσης, G. Iulii Caesaris Commentarii de Bello Civili Ἐκδοσις Ε.Ε.Σ.Β. 1956). Τοιαῦτα ὅμως ὄρη πανύψηλα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, διότι, ἂν ἠθελε γίνεαι δεκτὸν ὅτι ἐννοεῖ τὰς κορυφὰς τῆς Ὀρθρου, αὗται εὐρίσκονται πολὺ μακρὰν τοῦ τόπου ἐκεῖνου, ὡς ἐπίσης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσι πανύψηλα ὄρη οἱ λόφοι οἱ φέροντες τὸ ὄνομα «Κυνὸς Κεφαλαί» κείμεναι περὶ τὰ δεκαοκτὼ ἕως 22 περίπου χιλιόμετρα βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως Φαρσάλων.

Ἐγεννήθη εἰς Μεγάλα Καλύβια Τρικάλων τὸ 1906. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, μαθητεύσας καὶ ἐργασθεὶς παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Βαμβέτσῳ. Τυχάνει ἀπόφοιτος τῆς συνεταιριστικῆς Σχολῆς. Κατὰ τὴν κηρυξὶν δὲ τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου τοῦ 1940 ἐστάλη εἰς Ἀνατολ. Μακεδονίαν διὰ τὴν συγκέντρωσιν ἐφοδίων προοριζομένων διὰ τὸν μαχόμενον Στρατὸν. Τὸ 1941 ὑπηρέτησεν εἰς τὸ μέτωπον. Μετέσχεν ἐνεργῶς τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀντιστάσεως εἰς τὸ Ε.Δ.Ε.Σ. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπεδόθη εἰς τὴν δικηγορίαν.

Ἄλλος ἱστορικός συγγραφεὺς μετὰ τὸν Ἀππιανὸν καὶ τὸν ἡμέτερον Πλούταρχον, ὅστις οὐδόλως ἀναφέρει τί περὶ τοῦ τόπου τῆς μάχης Καίσαρος καὶ Πομπηίου, ἔγραψεν ὁ Δίων ὁ Κάσσιος, ὅστις, ἐνῶ τὸσον λεπτολογεῖ περὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῆς μάχης, σιωπᾷ ὀλοσχερῶς ὅσον ἀφορᾷ τὸν τόπον, εἰς ὃν διεξήχθη αὕτη.

Τὸ δ' ἔτι περίεργον εἶναι ὅτι καὶ ὁ διαπρεπὴς Ἰταλὸς ἱστορικός συγγραφεὺς Μπερτολίνι, γράψας ἐκτενῆ ἱστορίαν «Περὶ Ῥωμαίων καὶ Ἐμφυλίων Πολέμων» κατὰ τὸ 1886, χωρὶς κἄν νὰ ὀμιλῇ περὶ τῆς πορείας τοῦ Καίσαρος μετὰ τὴν ἦταν αὐτοῦ εἰς τὸ Δυρράχιον, μὴ καθορίζων ἐπακριβῶς ὡς τόπον διεξαγωγῆς τῆς μάχης ἐκεῖ ὅπου οἱ προγενέστεροι τοῦ τοποθετοῦσι ταύτην, ἀλλὰ καὶ μὴ διαφωνῶν πρὸς τούτους ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀναγράφει: «Ἀνασυνταχθεὶς ὁ Καίσαρ (μετὰ τὴν μάχην τοῦ Δυρραχίου) ἤγαγε τὴν στρατιάν αὐτοῦ εἰς Θεσσαλίαν... Ἐν δὲ τῇ Φαρσάλῳ τῇ 9-8-48 π.Χ. συνεκροτήθη ἡ μεγάλη μάχη, ἣτις ἐπέπρωτο νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐλευθέραν πολιτείαν εἰς Αὐτοκρατορίαν.» Καὶ περαιτέρω: «Ὁ Καίσαρ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ἐκτεταμένῳ μετὰ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν καὶ τοῦ Ὀρθρου πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ Ἐνιπέως παρὰ τὴν Φάρσαλον». (Κατὰ μετάφρασιν Σπύρου Λάμπρου τόμ. Α' σελὶς 645 ἐπ.κ.).

Τοιαῦτα γράφων ὁ Μπερτολίνι φέρει τὸν Καίσαρα ἐστρατοπεδευμένον ἀριστερὰ τοῦ Ἐνιπέως ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως Φαρσάλων, ἥτοι εἰς τὸ μέσον τῆς πεδιάδος, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος Σκάσσης. Καὶ ἐνῶ, ὡς ὁ ἴδιος ἀνομολογεῖ: «ὁ Καίσαρ εἶχε μόνον χιλίους ἵππεῖς, ὁ δὲ Πομπηῖος 7.000 ἵππεῖς» καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο φυσικὸν νὰ κατασυντριβῇ ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του, ὡς εὐρισκόμενος εἰς τὸ μέσον ἀνοικτῆς πεδιάδος, ἀσχέτως ὅτι ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ οὗτος μὲ αὐτὸν τοῦτον τὸν Καίσαρα, ὡς ἀμέσως κατωτέρω, οὐδόλως ἀναφέρει καὶ οὗτος, ἂν καὶ πῶς ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Καίσαρ, οὐδὲ ἂν ἡ πόλις Φάρσαλος, ἀκμαιοτάτη τότε, κατακτῆθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἢ συνεμάχησε μετὰ τούτου, διότι ἐν ἐκ τῶν δύο τούτων ἔδει νὰ εἶχε συμβῆ, ἄλλως δὲν

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

Έγεννήθη τὸ 1886 εἰς Ραψάνην-Λαρίσης. Τὸ 1903 εἰσήχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Λαρίσης, ὅπου ἐν ἔλαβεν καὶ Πτυχίον. Τὸ 1922 κατόπιν ἐπιτυχῶν ἐξετάσεων του, εἰσήχθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μετὰ διετὴ φοίτησιν, ἔλαβεν τὸ Πτυχίον τοῦ Μετεκπαιδευθέντος Δημοδιδασκάλου. Τὸ 1932, κατόπιν ἐπίσης ἐπιτυχῶν ἐξετάσεων, διωρίσθη ὡς Ἐπιθεωρητὴς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ὑπηρετήσας εἰς Διδυμότειχον, Σέρρας καὶ Θεσσαλονίκην μέχρι τοῦ 1952, ὅτε παρητήθη, ἰδιωτεύων ἔκτοτε οἰκογενειακῶς ἐν Θεσ/νίκῃ. Εἶναι ἐκλεκτὸν στέλεχος τῆς «Λέσχης Θεσσαλῶν Θεσσαλονίκης».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΝΑΤΣΙΟΣ

Έγεννήθη εἰς Πλατύκαμπον Λαρίσης. Ἐλαβε τὸ Πτυχίον τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1942 καὶ διηύρυνε περαιτέρω τὰς σπουδὰς του ἐπὶ ἑπταετίαν εἰς Πανεπιστήμια τῆς Ἑλβετίας καὶ Γερμανίας, καὶ δὴ εἰς τὸν τομέα τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Κοινωνικῆς Ψυχολογίας. Εἶναι ἐντεταλμένος Ὑφηγητὴς τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/νίκης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1956. Προσκληθεὶς, συμμετέσχεν εἰς Διεθνὲς Συνέδριον Ἐγκληματολογίας, συγκληθέν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1963 εἰς Στρασβούργον.

Ε Κ Λ Ε Κ Τ Ο Ι

ΜΥΡΤΩ ΠΑΠΑΖΗΣΗ – ΚΑΜΗΛΑΡΗ

Διδασκάλισσα. Διευθύντρια τοῦ 18^{ου} Δημοτικοῦ Σχολείου Βόλου. Εὐ-συνείδητη ἐκπαιδευτικὴ λειτουργός, με πολλὴ ἀφοσίωση στὸ ἔργο της. Ὑπηρετήσε σὲ Χωριὰ τοῦ Πηλίου, στὸ 4^ο Δημοτικὸ Σχολεῖο Βόλου ἀρκετὰ χρόνια. Κατάγεται ἀπὸ τὴς Μηλιῆς τοῦ Πηλίου καὶ εἶναι κόρη τοῦ ἀειμνήστου Πηλιορεῖτη λογιῶ καὶ ἱστορικοῦ Ρήγα Καμηλάρη.

Λαρισινὴ διδασκάλισσα ἐν μέσω τῶν μαθητριῶν της κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΛΑΜΠΥΡΑΣ

Καθηγητὴς Θεολόγος ἐξ Ἐλασσό-νος. Εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας, ἀσχολεῖται με τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας. Συνέγραψε «Ἐπι-γραφαὶ καὶ χαράγματα ἐκ Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν μνη-μείων τῆς Β. Θεσσαλίας». Ἐδημο-σίευσε πλείστας μελέτας καὶ ἄρ-θρα εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Θεσ-σαλίας καὶ θεσσαλικά περιοδικά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Κατάγεται ἐξ Ἄλμυροῦ Θεσσα-λίας. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπου-δὰς ἠκολούθησε τὸν ἐκπαιδευτικὸν κλάδον. Ἐδίδαξεν ὡς δημοδιδάσκα-λος καὶ εἶτα διηύθυνεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὸ Α' Δημοτικὸν Σχολεῖον Βόλου. Ἐξέδωκε πολλὰ σχολικὰ βιβλία. Διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ ἐν Βόλῳ τμήματος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας τῶν Θεσσαλῶν καὶ προσέφερε πλεί-στας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐταιρείαν.

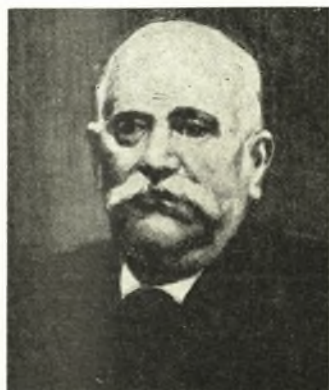
ΗΛΙΑΣ ΠΛΗΘΑΡΑΣ

Ἐκ Κερασιᾶς Καρδίτσης, γεννηθεὶς τὸ 1918. Ἀποφοιτήσας τοῦ Γυμνασίου Καρδίτσης, ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Σωματικῆς Ἀγωγῆς. Ὑπηρετήσεν εὐδοκίμως ὡς καθηγητῆς τῆς Γυμναστικῆς εἰς ἰδιωτικά καὶ Δημόσια Σχολεῖα καθὼς καὶ εἰς τὸ Ἀναμορφωτικὸν Σχολεῖον Κορυδαλοῦ. Διετέλεσεν ἀρχηγὸς Κατασκηνώσεων. Ἠσχολήθη μὲ θέματα τῆς ἐιδικότητος του, δημοσιεύσας ἀξιολογώτατα μελετήματα καὶ ἄρθρα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἔφημερίδας. Συνεργάτης τοῦ Ραδιοσταθμοῦ Ἐνόπλων δυνάμεων.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

ΛΑΡΙΣΣΑ: Δημοδιδάσκαλοι εἰς παιδαγωγικὸν Συνέδριον πρὸ τριακονταετίας.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

Ἐξ Ἁγίου Λαυρεντίου, γεννηθεὶς τὸ 1856. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Γυμνάσιον Ἀθηνῶν καὶ διορίσθη τὸ πρῶτον Ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον Μακρυνίτσης. Διετέλεσε μέλος τῆς λεγεῶνος τῶν Θεσσαλομαγνήτων ἐν Ἀθήναις, λαβὼν μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν μετ' ἄλλων Πηλιορειτῶν. Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ ἔτους 1878 διορίσθη Ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς τὸ χωρίον του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐκ Βρυαίνης Ἀλμυροῦ, γεννηθεὶς τὸ 1910. Ἀπόφοιτος Διδασκαλείου, μετεκπαιδευθεὶς εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὑπηρετήσεν εὐδοκίμως εἰς πλείστα σχολεῖα καὶ εἰς τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν. Διόκησεν ὡς Ἐπιθεωρητῆς πολλὰς περιφέρειας. Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς Στοιχ. Ἐκπαίδευσως καὶ Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Συγγραφεὺς πολλῶν ἀξιολόγων ἔργων, βραβευθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Μέλος πολλῶν Ἐταιρειῶν καθὼς καὶ τῆς ἡμετέρας. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ συγγραφικὴ δράσις του εἶναι πολυσχιδῆς.

ΙΟΥΛΙΑ ΒΑΕΝΑ - ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΥ

Γεννήθηκε στὸ Κεραμίδι τοῦ Βόλου καὶ σπούδασε οἰκιακὴ οἰκονομία στὴν Ἀνωτάτη Χαροκόπειο Σχολὴ Οἰκοκυρικῆς. Διηύθυνε ἄλλοτε τὸ Ἄσυλον Παιδιοῦ Βόλου καὶ τὴν Οἰκοκυρικὴ Σχολὴ Ζαγοράς, τὰ τελευταῖα δὲ χρόνια ὑπηρετεῖ εὐδοκίμως ὡς καθηγήτρια τῶν οἰκοκυρικῶν μαθημάτων στὸ Ζ' Γυμνάσιον Θηλέων Θεσσαλονίκης.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Τσαγκαράδα τοῦ Πηλίου καὶ ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάϊρον, ἔνθα καὶ ἐσπούδασεν τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἀγγλικὴν. Κατὰ τὸ ἔτος 1937 ἐπανήλθεν εἰς Τσαγκαράδα, διορισθεὶς καθηγητῆς τῶν Ἀγγλικῶν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν Σχολὴν Τσαγκαράδας. Ἐξέτιμάτο ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς κομπολόως διὰ τὸ ἦθος του, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν καλωσύνην του.

νοείται πῶς ἐστρατοπέδευεν τόσον ἐγγὺς τῆς πόλεως, ἔχων εἰς τὰ νῦτα αὐτοῦ τὴν δύναμιν τῆς τότε κραταιᾶς Φαρσάλου.

Σηετικῶς καὶ ὅλως φευγαλέως καὶ αὐτὸς ὁ Θεσσαλὸς Ν. Γεωργιάδης εἰς τὸ ἔργον του «Ἡ Θεσσαλία» καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον «Περὶ Φαρσάλου» (σελις 166, 210 καὶ 211) γράφει ὅτι, τάχα, «ἐπὶ Πλινίου ἢ πόλις (Φάρσαλα) ἀνεκηρύχθη ἐλευθέρα διὰ τὴν παρ' αὐτὴν συγκροτηθεῖσαν μάχην μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου» ἄνευ ἄλλου τινός.

Ὡς γνωστόν, ὁ Καίσαρ δὲν ἦτο μόνον ἀπαράμιλλος στρατηγὸς ἢ μέγας πολιτικὸς ἢ δεινὸς ρήτωρ. Ὑπῆρξε καὶ ἀξιόλογος συγγραφεὺς, μεταξὺ δὲ τῶν σπουδαιοτέρων συγγραφῶν του, αἰτινες περὶ ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἀπομνημονεύματά του (= Commentarii).

Οἱ Commentarii χωρίζονται εἰς τοὺς ἀφορῶντας τοὺς Γαλατικούς πολέμους (= Commentarii de Bello Gallico) καὶ εἰς τοὺς ἀφορῶντας τὸν ἐμφύλιον πόλεμον (Commentarii de Bello Civili). Οἱ τελευταῖοι Commentarii (Ἀπομνημονεύματα) ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία βιβλία. Τὸ τρίτον βιβλίον ἀναφέρεται εἰς τὰ γεγονότα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μετὰ τοῦ Πομπηίου, ἀναγκαίως γραφέν μετὰ τὴν μάχην τῶν «Φαρσάλων» καὶ ὄχι βραδύτερον τῶν τεσσάρων ἐτῶν ἀπ' αὐτῆς, διότι, ἀφ' οὗ ἡ μάχη διεξήχθη τὸ ἔτος 48 π.χ., ὁ δὲ Καίσαρ ἐδόλοφονήθη τὸ ἔτος 44 π.χ., τὸ Ἰσον τοῦτο βιβλίον ἀναγκαίως ἐγράφη ἐντὸς τῆς τριετίας ταύτης ἢ συγκεκριμένως μετὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ 48 καὶ πρὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 44 χρόνου.

Πολλοὶ νεώτεροι Εὐρωπαῖοι ἱστορικοὶ, ἰδίως στρατηγοί, ἠσχολήθησαν μετὰ τὴν περίπτωσιν, πλὴν ὅμως, καίτοι τινὲς τούτων ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ἔδαφος, εἰς ὃ φέρεται ἐστρατοπεδευμένος ὁ Καίσαρ καὶ εἰς ὃ φέρεται διεξαχθεῖσα ἡ μάχη δὲν προσφέρεται διὰ τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος, οὐδόλως προσδιορίζουν ποῦ ἐγένετο αὐτή.

Ἐξαιρέσιν ἀποτελεῖ ὁ ἡμέτερος Β. Δούσμανης εἰς τὸ ἔργον του «Ἱστορία τῆς Θεσσαλίας» (ἐκδοσις 1925, σελίς 148 ἐ.π.κ.) ὅστις, ἀντικρούων τὸν Ἀππιανὸν καὶ ἀκολουθῶν τὸν Καίσαρα ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ μάχη δὲν συνήφθη εἰς τὴν Φάρσαλον». Ἐπηρεαζόμενος ὅμως προφανῶς παρὰ τινων Εὐρωπαϊῶν ἱστορικῶν καὶ τινων στρατηγῶν, ἰδίως Γερμανῶν, ἀντικρούει μὲν ἐν πολλοῖς τὸν Ἀππιανόν, μετὰ δισταγμοῦ πᾶς προσδιορίζει ὡς πιθανὸν τόπον τῆς μάχης τὸν μεταξὺ Μητροπόλεως καὶ τοῦ σημερινοῦ Καλλιφωνίου, παρὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐν ᾧ δὲν ἀρνεῖται τὴν αὐθεντικότητα τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Καίσαρος, καὶ μολοντοῦ ὁ Καίσαρ σαφῶς διαγράφει τὴν πορείαν του, ἣν ἠκολούθησε μετὰ τὴν ἤτταν του ἐν Δυρραχίῳ, ἐν τούτοις, προβάλλων ἰδίως αὐτοῦ σκέψεις, ἀπομακρύνεται καὶ οὗτος τοῦ

Καίσαρος, φέρων τὴν μάχην ὄχι ἐντὸς τοῦ χώρου Μητροπόλεως καὶ Καλλιφωνίου, ἀλλὰ πολὺ μακρὰν τῆς Μητροπόλεως, ἦτοι εἰς τὴν περιοχὴν μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Καλλιφωνίου καὶ Σοφάδων, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ μάχη δέον νὰ διεξήχθη δυτικώτερον, ἦτοι μεταξὺ Καλλιφωνίου καὶ Μητροπόλεως, ἐξ οὐδεμιᾶς μαρτυρίας ἐξυπακουομένη εἰς ἄλλον μέρος.

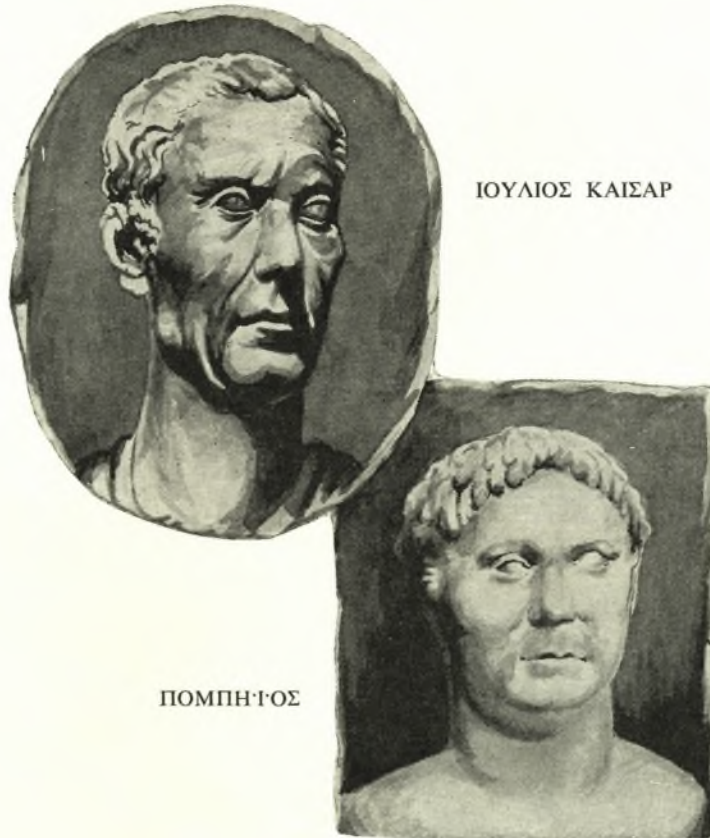
Ἐκκινῶν ἐκ τοῦ παραδεκτοῦ ὅτι δὲν τίθενται ἐν ἀμφιβόλῳ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Καίσαρος, ὡς ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ μὲ γνώμονα, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ, ὅτι «ἡ ἱστορία, συναπτομένη ἀναγκαίως τοῦ τόπου καὶ χρόνου, ἐλέγχεται βάσει τῶν κειμένων» καταλήγω

ὑποχρεωτικῶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἱστορικὴ μάχη δὲν διεξήχθη ἐγγὺς τῆς πόλεως Φαρσάλων καὶ δὴ πρὸς βορρᾶν αὐτῆς καὶ πρὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐνιπέως, ἢ μεταξὺ Ἀπιδανοῦ καὶ Ἐνιπέως, ἀλλὰ ἐγγὺς τῆς Μητροπόλεως, διότι ὁ ἴδιος ὁ Καίσαρ τὴν τοποθετεῖ ἐκεῖ καὶ ὄχι εἰς τὰ Φάρσαλα, πόλιν ἀπέχουσαν περὶ τὰ 70 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Καίσαρ οὐδέποτε ἔφθασεν, οὐδαμοῦ δὲ τῶν Ἀπομνημονευμάτων του ἀναφέρει, ἔστω καὶ ἐκ περιστάσεως ἢ παρεμπιπτόντως.

Ὁ Β. Δούσμανης γράφας τὴν «Στρατιωτικὴν Ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας» ἀφιέρωσεν ἴδιον κεφάλαιον περὶ τῆς μάχης Καίσαρος καὶ Πομπηίου, ἀκολουθῶν δὲ τὸ κείμενον τοῦ Καίσαρος, ἀντικρούει διὰ μακρῶν τόν τὸν ἀρχαῖον

Ἀππιανόν, ὅσον καὶ τινες νεωτέρους ὡς τὸν Γάλλον Isambert καὶ τὸν Γερμανὸν συνταγματάρχην Stoffen, ὑποστηρίζων σθεναρῶς, ὅτι ἡ μάχη δὲν διεξήχθη, εἰς ὃ σημεῖον τοποθετεῖ ταύτην ὁ Ἀππιανός, «ἀλλὰ κάπου ἄλλοῦ περὶ τὴν Μητρόπολιν...». Ἐκταθεῖς ὅμως πέραν τοῦ κειμένου τοῦ Καίσαρος καὶ ἐπηρεαζόμενος προφανῶς ἀπὸ τινος Γερμανοῦ στρατηγού, ἐμμένει μὲν εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἡ μάχη δὲν διεξήχθη εἰς τὴν Φάρσαλον «ἀλλ' ἄλλαχού», ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην δὲν στηρίζει ἀπολύτως εἰς τὸ κείμενον τοῦ Καίσαρος, «ἀλλὰ εἰς τὸ ἀπρόσφορον τοῦ ἐδάφους», προβάλλων τὴν γνώμην ὅτι, «ἐὰν ἡ μάχη συνεκροτεῖτο περὶ τὴν Φάρσαλον, οὐδεμίαν ἄλλην στρατηγικὴν σημασίαν θὰ εἶχε καθ' ἡμᾶς πλὴν ἐκείνης, ἣν ἔχουσιν αἱ ἐκ τυχαίας συναντήσεως μάχαι».

Αὐτὰ γράφει ὁ σοφὸς στρατηγός. Οἱ συλλογισμοὶ του ὅμως οὗτοι ἀναγόμενοι εἰς στρατηγικὰ θέματα, ἀπομακρύνουν τοῦτον ἀπὸ τὴν ἔρευναν ἐξευρέσεως τοῦ τόπου τῆς μάχης ἐκ τῶν κειμένων τῶν μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντων καὶ συγκεκριμένως ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τούτων πρὸς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, ὁ ὁποῖος Καίσαρ, ἂν ἔφθανε μέχρι Φαρσάλου, ἀσφαλῶς θὰ ἐπέλεγε τὸ μᾶλλον πρόσφορον μέρος τοῦ χώρου διὰ τὰ συμφέροντα τῆς παρατάξεώς του.

Ἡμεῖς ἐμμένοντες εἰς τὴν γνώμην μας, πηγάζουσιν ἐκ τοῦ κειμένου τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Καίσαρος, ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἡ μάχη δὲν ἔλαβε χώραν περὶ τὴν Φάρσαλον, ἀλλὰ πλησίον τῆς Μητροπόλεως, ἀρνούμεθα δὲ τὸ κείμενον τοῦ Ἀππιανοῦ, ὅχι μόνον δι' ἔλλειψιν ἀκριβολογίας, ἀλλὰ καὶ διὰ παραλείψεις σημαντικές, ὡς ἡ περίπτωσης καθ' ἣν φέρει τὸν Καίσαρα πορευθέντα ἀπὸ Γόμφων κατ' εὐθείαν εἰς Φάρσαλον, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν Μητρόπολιν, εἰς ἣν αὐτὸς οὗτος ὁ Καίσαρ σαφῶς ἱστορεῖ ὅτι ἔφθασε καὶ ὅτι ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ ἀναμείνῃ τὸν Πομπήϊον καὶ ἐκεῖ νὰ δώσῃ τὴν μάχην, ἣν δοθεῖσαν ὀνομάζει «μάχην τῆς Θεσσαλίας», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀππιανόν, ὅστις θέλει τὸν Καίσαρα ἀφικόμενον εἰς Φάρσαλον πόλιν, εἰς ἣν οὐδέποτε ὁ Καίσαρ ἐπορεύθη. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ III Βιβλίον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Καίσαρος δὲν τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀρνηθῶμεν τὸ κείμενον τοῦ Ἀππιανοῦ, ὡς καὶ παντὸς νεωτέρου του συμφωνούντος μετὰ τούτου, διότι ἀντίθετος ἄποψις φέρει εἰς παραχάραξιν τῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Καίσαρος ἱστορηθέντων.

Ἐξιστορῶν ὁ Ἀππιανὸς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν δύο ἀνδρῶν, πλὴν ἄλλων, λίαν σφαλερῶν, φωρᾶται ἀγνοῶν τὸ κείμενον τοῦ III Βιβλίου τοῦ Καίσαρος, καθίσταται δὲ τοῦτο καταφανὲς ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν δύο κειμένων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν πορείαν τοῦ Καίσαρος πρὸς Θεσσαλίαν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Δυρραχίου. Γράφει ὁ

Ἀππιανός: «...ὁ Καίσαρ μετὰ τὴν ἦτταν του εἰς Δυρράχιον τῆς Ἰταλίας, φεύγων τὴν δίωξιν τοῦ Πομπήϊου, ἔφθασεν εἰς Ἡπειρον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄφου ποταμοῦ καὶ τῆς Ἀθαμανίας ἔφθασεν εἰς Αἰγίνιον (Καστράκι Καλαμπάκας), ὅπου συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Δομιτίου ἐπορεύθη διὰ Γόμφων εἰς Φάρσαλον ὅπου ἔφθασε μετὰ ἐπτὰ συντόνους πορείας...»

Ἀντιθέτως ὁ Καίσαρ ἀφηγούμενος τὴν πορείαν του μετὰ τὴν ἦτταν του εἰς Δυρράχιον, χρησιμοποιοῦν συνήθως τρίτον πρόσωπον, γράφει εἰς τὴν § 78, ἐδάφιον τελευταῖον: «Itaque Caesar praemissis munitis et G. Domitium scripsit quid fieri vellet ostendit praesidioque Apolloniae cohortibus quatuor, Lissi una, et tribus Orici, reliquis quique erant ex vulneribus aequi depositis, per Epirum atque Acarnaniam ite facere coeplit...» ἦτοι: «Ὅθεν, ὁ Καίσαρ, ἀφ' οὗ ἄφησε βοήθειαν τῆς Ἀπολλωνίας ἐκ τεσσάρων κοόρτεων, τῆς Λισσοῦ μίαν καὶ τριῶν τῆς Ὠρικοῦ καὶ τοὺς βαρέως τραυματίας, ἐπορεύθη διὰ τῆς Ἡπείρου εἰς Ἀκαρνανίαν...»

Τοιαῦτα γράφων ὁ Καίσαρ διὰ τὴν πορείαν του μᾶς ὑποχρεῶνται νὰ θεωροῦμεν τὸν Ἀππιανόν ἀγνοῶντα τὸ κείμενον του, διότι ὁ Ἀππιανὸς ἀγνοῶν τὴν ἀφίξιν τοῦ Καίσαρος εἰς Ἀκαρνανίαν (τὴν ὁποίαν περιέργως ἀγνοεῖ

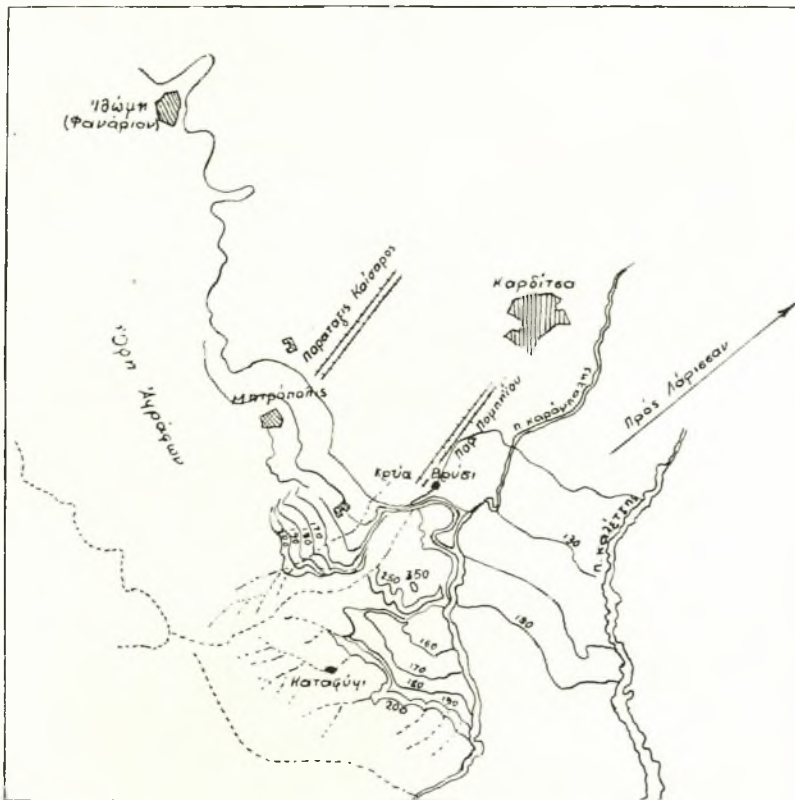
καὶ ὁ σοφὸς Δούσμανης) σφάλλεται ἰσχυριζόμενος ὅτι «οὗτος (Καίσαρ) διὰ τῆς Ἡπείρου καὶ κοιλάδος τοῦ Ἄφου ποταμοῦ ἔφθασεν εἰς Αἰγίνιον». Καταφανὴς διαφορὰ κειμένων, διότι, οὕτω, πρώτην πόλιν τῆς Θεσσαλίας, ἣν συνήντησεν ὁ Καίσαρ φέρει τὸ Αἰγίνιον καὶ ὄχι τοὺς Γόμφους. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω, ἀφηγούμενος ὁ Καίσαρ τὴν μετὰ τὴν Ἀκαρνανίαν πορείαν του γράφει: «Ἐκεῖθεν δὲ διὰ μέσου πανυψηλῶν καὶ δυσβάτων ὁρέων (ὁ Καίσαρ) ἔφθασεν εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου πρώτην πόλιν συνήντησε τοὺς Γόμφους, οὓς ἀντισταθέντας, αὐθημερὸν καθυπέταξεν κ.λ.π.».

Ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ τις, ὅτι ὁ Καίσαρ ἀπὸ Ἀκαρνανίας θὰ ἐπορεύθη πρῶτον εἰς Αἰγίνιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γόμφους. Ἡ γνώμη ὁμοῦς αὕτη εἶναι ἐλεγκτέα ὡς αὐθαίρετος πρῶτον, διότι ὁ ἴδιος ὁ Καίσαρ βεβαίως ὅτι πρώτην πόλιν τῆς Θεσσαλίας εἶδεν τὴν πόλιν τῶν Γόμφων καὶ δεύτερον τὸ ἀντίθετον, τυχόν, δεχόμενοι, δέον νὰ συνήντησε τὸ Αἰγίνιον ὡς πρώτην πόλιν τῆς Θεσσαλίας καὶ ὄχι τοὺς Γόμφους, ὅπερ Αἰγίνιον, ἐξ ἄλλου, οὐδόλως ἀναφέρει εἰς τὸ ἱστορημά του, ἔτι δὲ ἐνισχύεται ἡ πορεία τοῦ Καίσαρος ἀπὸ Ἀκαρνανίας εἰς Θεσσαλίαν μὲ πρώτην πόλιν τοὺς Γόμφους, οἱ ὅποιοι εἰρὶσκονται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τριγώνου, εἰς ἣν συγκλίνουν αἱ δύο πλευραὶ, αἵτινες καταρτίζουσι τὸ τρίγωνον: στενὸν Μουζακίου — στενὸν Πύλης, μὲ κορυφὴν τοὺς Γόμφους, ἦτοι εἰς τὰ ὑψώματα

ὑπερθεῖν τοῦ σημερινοῦ χωρίου Γόμφοι, ὀλίγον νοτιοδυτικῶς τῆς σημερινῆς Λαζαρίνης, καὶ διότι ἐξ Ἀκαρνανίας πρὸς Θεσσαλίαν δὲν ὑφίστατο ἄλλη ὁδὸς πλὴν τῆς ἐξόδου Πύλης ἢ Μουζακίου.

Ἐδεῖ δὲ νὰ ἠκολούθησε ὁ Καίσαρ τὴν πορείαν, ἣν ὁ ἴδιος μᾶς περιγράφει, διότι κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα ἡ συντομωτέρα ὁδὸς ἀπὸ Ἀκαρνανίας εἰς Θεσσαλίαν ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου περιγραφομένη, διότι ὄντως εἶδε νὰ διέλθῃ πανύψηλα καὶ δύσβατα ὄρη, εἴτε ἀκολουθῶν τὴν παλαιὰν ὁδὸν Ἄρτης - Πύλης Τρικάλων εἴτε τὴν ὁδὸν Ἄρτης, μέσῳ Ἑλληνικῶν Ἀργιθέας, δι' ἧς διεπεραιώθη εἰς Γόμφους διὰ Ρωποτοῦ καὶ στενοῦ Πύλης, εἴτε διὰ τοῦ στενοῦ Μουζακίου.

Ἀναφέρεται δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ ὁδὸς αὕτη, ὡς ἡ συντομωτέρα ἀπὸ Ἀκαρνανίας εἰς Θεσσαλίαν, διότι διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης κατῆλθον ἀπὸ Ἀμβρακίας εἰς Θεσσαλίαν, ὁ Ρωμαῖος Φλαμίνιος μετὰ τοῦ συμπράττοντος βασιλέως τῶν Ἀθαμάνων Ἀμινάνδρου (Λίβιος 32, 15, 38, 2), ὡς ἐπίσης ὁ ὑπατος Μάρκος Φίλιππος (λίβ. 44, 1), ἅμα δὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐχρησιμοποιοῦν οἱ στρατηγοὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (Παράβαλ. καὶ Ν. Γεωργιάδην σελ. 304) καὶ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Δούσμανης οὐδόλως ἀναφέρει

Σχεδιάγραμμα περιοχῆς Μητροπόλεως Καρδίτσης, με πιθανὰ παρατάξεις τῶν στρατιῶν τοῦ Καίσαρος καὶ Πομπήϊου.

προφανώς διότι τοῦ διαφεύγει ἡ § 78, τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Καίσαρος, καθ' ἃ ἀφίκετο ἀπὸ Ἡπειροῦ εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλίαν.

Ἐμακρηγόρησά πως ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀκαρνανίας εἰς Θεσσαλίαν διὰ τὴν ἀποδείξω, ὅτι ἐκεῖθεν πορευόμενος ὁ Καῖσαρ μοιραίως καὶ ἀναγκαίως πρώτην πόλιν, ἣν θὰ συνήντα κατερχόμενος εἰς Θεσσαλίαν, ἦσαν οἱ Γόμφοι, ὡς καὶ ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ καὶ ὄχι τὸ Αἰγίνιον τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἀναφέρει, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ὁδὸν νὰ φθάσῃ ἀπὸ Ἀκαρνανίας ἐκτὸς ἂν ἐπέστρεφε καὶ πάλιν εἰς Ἡπειρον, ὅπερ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα του.

Καὶ ἐνῶ ὁ Ἀππιανὸς ἰσχυρίζεται ὅτι ἀπὸ Γόμφων ὁ Καῖσαρ ἔφθασε μετὰ ἐπτὰ συντόνους πορείας εἰς Φάρσαλον, χωρὶς κἂν ν' ἀναφέρῃ τὴν Μητρόπολιν, ὁ ἴδιος ὁ Καῖσαρ γράφει ἐν § LXXXI τοῦ III Βιβλίου τῶν ἀπομνημονευμάτων του: «... Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως (Γόμφων) καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἄνευ χρονοτριβῆς πορευθεὶς διὰ τῆς Ἰθώμης (Φανάριον Καρδίτσης) ἔφθασεν εἰς Μητρόπολιν, ὅπου καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἀφίξιν τοῦ Πομπηίου καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ νὰ μεταφέρῃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πολεμικὴν δρᾶσιν. «*Ille idoneum locum in agris nactum plenis frumentorum quae prope iam matura erant ibi adventum exspectare Pompei eoque belli rationem conferre constituit.*» (Ἐδάφιον 3ον (81) (XXXI).

Ἐνταῦθα ὁ Καῖσαρ κλείει τὴν περιγραφὴν τῆς πορείας ἀπὸ Δυρραχίου εἰς Θεσσαλίαν, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰ θέματα τὰ πρὸ τῆς μάχης, κατὰ τὴν μάχην καὶ μετὰ τὴν μάχην, χωρὶς πού νὰ ἀναγράψῃ τί περὶ τῆς Φαρσάλου, πόλεως τόσον γνωστῆς τότε οὐδὲ περὶ λόφων «Κυνὸς Κεφαλαί», οὐδὲ περὶ τοῦ ποταμοῦ Ἐνιπέως, ὁ ὁποῖος γνωστός κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερόμενος, ὡς ἐκβάλλων δὲ εἰς τὸν χρυσοδίνην Πηγεῖον (Ὀδύσσεια II ἐν Γεωργιάδῃ σελ. 237 ἐ.π.κ.) θὰ ἔδει ν' ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του καὶ μάλιστα ὅταν ἕνας προσωπικός του θρίαμβος, ὅστις κατέστη κοσμοϊστορικὸν γεγονός, ἤθελε λάβει χώραν παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον.

Ἡ σκέψις ἱστορικῶν τιμῶν ὅτι ὁ Καῖσαρ, δῆθεν, ἀναφέρει τὸν ποταμὸν ἀνωτέρως ὡς ποτάμιον: «*Dextrum cornu eius rivus quidam, impeditis ripis muniēbat*: «τὸ δεξιὸν κέρασ τοῦ Πομπηίου ἐφύλαττε ποτάμιον μὲ ἀποκρήνους ὄχθας» δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ὁ Ἐνιπέως ποταμὸς καὶ διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ διότι οὐδέποτε ὁ Καῖσαρ ἀφίκετο εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ διότι γνωστός ὢν ὁ Ἐνιπέως ποταμὸς τοῖς πᾶσι καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελε γίνεαι δεκτὸν ὅτι ὁ Καῖσαρ ἠγνόει τὸ ὄνομά του, ὅπερ ἀπίθανον, κατ' οὐδένα λόγον θὰ ὠνόμαζε τὸν Ἐνιπέα ποταμὸν «ποτάμιον».

Ἐβρισκομένου τοῦ Καίσαρος εἰς Μητρόπολιν, ἀφίκετο ἐκεῖ καὶ ὁ Πομπηίος, ὅστις ἐστρατοπέδευσε ἐναντι τοῦ Καίσαρος παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν ἐναντι τοῦ Καίσαρος εβρισκομένων ὑψωμάτων. Ἐνταῦθα δέον, ὅπως διευκρινισθῇ ὅτι εἰς τὰς κλιτύς τῶν Ἀγραύων ὁρέων λοφοσειραὶ, σχηματίζουν κατάντη αὐτῶν πρὸς τὴν πεδιάδα ὡς οὕτως εἰπεῖν ἀμφιθέατρον ἐν εἶδει πετάλου ἢ μυχοῦ μὲ ἀνοιγμα περὶ τὰ 4-5 χιλιόμετρα, οὗτινος τὸ ἐν ἄκρον εὑρίσκεται ὀλίγον νοτιότερον τῆς Μητροπόλεως, τὸ δὲ ἕτερον ἀνατολικῶς αὐτῆς εἰς θέσιν Κρύα Βρύση.

Εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὁρέων τούτων ἔδει νὰ τοποθετήσωμεν τὸ στρατόπεδον τοῦ Πομπηίου μὲ τὸ ποτάμιον Καράμπαλη πρὸς τὰ δεξιὰ του, πρὸς δὲ τὰ νῶτα αὐτοῦ ἀνυψουμένους λόφους ἐν εἶδει κλιμακὸς ἀπὸ τῆς πεδιάδος, ἀρχικῶς ἐπὶ ὑψόμετρον 120 μ. ἀνερχομένου βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς 170 μ. καὶ ἐτι ἀνάντη μέχρι 350 μέτρων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ χωρίου Καταφύγι καὶ ἐκεῖθεν αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῶν Ἀγραύων, αἵτινες ὄντως δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι «*Montes altissimi*».

Ἐναντι τοῦ Πομπηίου εὑρίσκετο τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὑψωμάτων παρὰ τὸ χωριὸν Γεωργικὸν μὲ δεξιὰ αὐτοῦ ἐπίσης λοφοσειρὰς κλιμακωτὰς πρὸς τὰ ἀνάντη μὲ ὑψόμετρον αὐξοῦσης κλιμακὸς ἀπὸ 150 εἰς 170 εἰς 240 μέτρον τῶν πανυψηλῶν Ἀγραύων, θέσεις, ἄς, ἀτυχῶς, ὁ Καῖσαρ ἀποσιωπᾷ κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν δύο στρατοπέδων.

Ἡμεῖς ἐρευνῶντες τὰ διάφορα κείμενα, ἰδίως δὲ τῶν τεσσάρων συγγραφέων ἦτοι τοῦ Καίσαρος, τοῦ Ἀππιανοῦ, τοῦ Δίωνος καὶ τοῦ Πλούταρχου, ἐνισχυόμενοι οὐσιωδῶς καὶ παρὰ τοῦ Δούσμανη μετὰ θάρρους ἀπαντῶμεν εἰς πάντα ἀντίθετον ὅτι ἡ μάχη δὲν συνήφθη εἰς Φάρσαλον ἀλλὰ παρὰ τὴν Μητρόπολιν ὡς ἄνω καὶ διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ διὰ τοὺς κατωτέρω, καθ' ὅσον ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἰδίου τοῦ Καίσαρος ὅσον καὶ ἐκ τοῦ τοιοῦτου τοῦ Δίωνος Κασσίου, καθ' οὗς:

Ἐνταῦθα ὁ Καῖσαρ ἀφ' οὗ ἀνέμενε ἐπὶ ἡμέρας ἐκεῖ καὶ ἀφ' οὗ ἐπανειλημμένως διέτασσε τὴν ἐξοδὸν τοῦ στρατοῦ του ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐν παρατάξει μάχης μὲ σκοπὸν εἶτε τὴν πρόκλησιν τοῦ Πομπηίου εἰς μάχην εἶτε δι' ἐκγύμνασιν τῶν ἀνδρῶν του (ἴδε Πλούταρχον κυρίως) καὶ μὴ ἐπιτυχῶν τὸ σκοπούμενον, ἅμα δὲ βλέπων νὰ ἐλαττώωνται τὰ τρόφιμα, ἀπεφάσισε νὰ μεταστρατοπεδεύσῃ εἰς ἄλλον τόπον κατάλληλον διὰ τε τὰ τρόφιμα καὶ καταλλήλου τόπου πρὸς μάχην, ἅμα δὲ καὶ νὰ καταπονήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Πομπηίου, ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ εὐπατρίδας μὴ συνειθισμένους εἰς μακρὰς πορείας καὶ κόπους, διέταξεν, ὅπως τὸ στράτευμα ἐτοιμασθῇ πρὸς ἀναχώρησιν.

Ταῦτα συνέβαινον τὴν παραμονὴν τῆς μάχης, ὅτε καὶ ἐνῶ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα καὶ τὴν χαρυνγὴν τῆς 9ης Αὐγούστου τοῦ 48 π.Χ. «οἱ ἄνδρες ἐδίπλων τὰς σκηνὰς» καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τῆς στρατιᾶς του ἦτο πανέτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν, εἰδοποιήθη παρὰ τῶν προφυλακῶν του ὅτι οἱ Πομπηῖοι ἐξῆλθον τοῦ στρατοπέδου τῶν, ὡς εἰς μάχην, ἐξελθῶν δὲ ὁ Καῖσαρ τοῦ στρατοπέδου καὶ διαπιστώσας ὅτι οἱ Πομπηῖοι κινοῦνται κατ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συγκροτηθῇ μάχη ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀρκούντως προσφῶρ, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς στρατιώτας του, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ στρατιὰ ἦτο ἐτοιμὴ διὰ τὴν πορείαν, εἶπεν: «Πρέπει νὰ ἀναβάλωμεν πρὸς τὸ παρὸν τὴν πορείαν καὶ καθὼς πάντοτε ἐπεζητήσαμεν, νὰ σκεφθῶμεν περὶ μάχης».

Μετὰ δὲ τοὺς λόγους τούτους, διέταξε νὰ ἀποθέσῃ τὰς ἀποσκευὰς καὶ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ στρατοπέδου, ὅπου ὄντως ἀντίκρυσαν τὸν Πομπηῖον παρατεταγμένον πρὸς μάχην, μετὰ παραινέσεις δὲ τινὰς ὁ Καῖσαρ παρέταξε τοὺς ἄνδρας του πρὸς μάχην, ἦτις ἀρξάμενη τὸ λυκαυγὲς τῆς 9 Αὐγούστου 48 π.Χ. ἔληξε ἐν μέσῳ ἀφορήτου καύσανος τὴν μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας μὲ πλήρη συντριβὴν τῶν στρατευμάτων τοῦ Πομπηίου, ὅστις ἐγκαταλείψας κρυφὰ τοὺς ἄνδρας του διὰ τῆς ὀπισθίας θύρας τοῦ στρατοπέδου του ἔφυγεν πρὸς Λάρισαν.

Ἐνταῦθα ὁ Καῖσαρ, γενόμενος κύριος τοῦ στρατοπέδου τῶν Πομπηῖων, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του νὰ ἀποφύγουν τὴν λαφυραγωγίαν, ἵνα σπεύσῃ πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ μέχρι πλήρους ἐξοντώσεώς του καὶ συντελέσεως τῆς νίκης. Οἱ Πομπηῖοι σκοποῦντες ὅπως ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν ἐτράπησαν πρὸς τὴν φιλικὴν τῶν Λάρισαν, ἀλλὰ ἀντιληφθεὶς τοῦτο ὁ Καῖσαρ κατεδίωξε αὐτοὺς καί, ἀφ' οὗ διήρесе εἰς τρία μέρη τὸν στρατὸν του ἦτοι ἕνα μέρος πρὸς φύλαξιν τοῦ ἰδίου τοῦ στρατοπέδου, ἕνα διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Πομπηίου, τὸ τρίτον, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων λεγεῶνων παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ διὰ συντομωτέρας ὁδοῦ, προκατέλαβε τοὺς φεύγοντας.

Τοῦτο ἰδόντες οἱ Πομπηῖοι καὶ μὴ ἐλπίζοντες σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς, παρεδόθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Καῖσαρ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καὶ τῆς πρᾶξις τῆς ἐπομένης ἐτακτοποίησε τὰ θέματα του, ἅτινα ἀνέκυψαν μετὰ τὴν μάχην.

ΑΠΑΤΗΛΕΣ ΣΚΙΕΣ

(Έκλογή)

ΓΙΑΝΝΗ ΤΡΙΚΚΗ

1

Ἐκ τῆς ὑψηλῆς φαντασίας μου, κυττάζω μὲ σεβασμὸ καὶ δέος τὸν ὄφαλό τῆς γῆς.

Ἦ, ἀπὸ κεῖ πῶς, σὰν ἀπὸ κρατῆρα, ξεπήδησε ἡ ἀνθρωποπλημμύρα!

Καὶ πῶς, σὰν ἀπὸ πίδακα, ἀνάβλυσε τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν γενεῶν!

Τί πολιτισμοί, τί ἱστορία, τί θρύλοι, τί μνημεῖα!

Καὶ πόσα ἐρείπια!

Θαμμένα μέσα στὴ στάχτη τῶν αἰῶνων.

2

Ὅταν ἐρευνῶ, ἔρχεται στιγμὴ, ποῦ δὲν πιστεύω τίποτα.

Ὅλα ζοῦν καὶ ὕστερα φεύγουν.

Γίνονται ἀπατηλὲς μορφές, ποῦ χάνονται στὰ βάθη τῶν αἰῶνων.

Καὶ μένουν τ' ἄστατα σύμβολα.

Στὶς θύελλες τῶν χρόνων πέφτουν κι' αὐτά, ἀδύναμα νὰ νὰ σταθοῦν πάνω σὲ ψεύτικα βάθρα.

3

Ζητῶ νὰ θέσω τὴ ζωὴ μου σὲ τόπο καὶ σὲ χρόνο.

Μὰ ὅποιον χῶρο κι' ἂν ζητήσω, εἶναι ἄστατο σημεῖο.

Μπρὸς στὰ μάτια μου ὅλα περνοῦν καὶ φεύγουν.

Τὰ σύννεφα τρέχουν ὅπως καὶ ὁ ἥλιος.

Κι ἐγὼ στὴ γῆ περπατῶ καὶ γυρίζω κύκλους,

ὅπως ὁ δείκτης τῆς ὥρας.

Φεύγει καὶ ὁ καπνὸς τῆς φωτιᾶς.

Φεύγουν οἱ ἀγάπες καὶ τὰ ὄνειρα.

4

Ματαιοπονῶ ποῦ ἐρευνῶ νὰ βρῶ τὸ πνεῦμα μέσα στὴν ὕλη.

Καὶ θωρῶ τὸ σῶμα, ποῦναι πλάσμα ζωῆς, νὰ ἰδῶ

πῶς φωτίζει ἐντὸς τὸ φῶς τῆς ψυχῆς.

Καὶ πιστεύω πῶς βλέπω μιὰ λάμψη, λευκὴ στὰ ὀστέα,

πορφυρὴ μέσ' στὸ αἷμα καὶ ὠχρῆ, σὰν τέφρα φαῖα,

στὴν οὐσία τοῦ νοῦ.

Θωρῶ καὶ τὸ πτῶμα, ποῦναι φάσμα θανάτου.

Καὶ ξεσχίζω τὶς σάρκες μ' αἰχμὴ μαχαιριοῦ, θρυμματίζω σκελετὸ καὶ κρανίον μὲ σφυρὶ ἀτσαλιοῦ.

Ἄναζητῶ, μὰ δὲν βρίσκω ἐντὸς μήτε χλωμάδα

φωτὸς στὸ τόσο σκοτάδι τοῦ Ἄδη.

τοὺς μὲν Ῥωμαίους ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Πομπηίου ὅσοι ἠθέλησαν νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὰς ἐστίας των, ἐπιμελεία του ἐπέτρεψε τὴν ἐπιστροφήν, ὅσους δὲ ἐδήλωσαν προσχώρησιν εἰς αὐτόν, τοὺς ἐδέχθη. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Πομπηίου ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες, μεθ' ὧν Θεσσαλοὶ καὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς μὲν Θεσσαλοὺς ἐλευθέρους ἄφησεν, ἐκδηλῶν τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸ Θεσσαλικὸν ἔθνος εἰς τὴν χώραν, τοῦ ὁποίου κατήγαγε τόσον περιφανῆ νίκην, τοὺς δὲ Ἀθηναίους ἐκλιπαροῦντας (κατὰ Ἀππιανόν) συγγνώμην, ἐπικαλουμένους τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἄφησεν ἐλευθέρους εἰπὼν: «Ποσάκις ὑμᾶς ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένους, ἡ δόξα τῶν προγόνων περιώσει;». Ἄφ' οὗ δὲ οὕτω τὰ πάντα ἐτακτοποίησεν, αὐθημερὸν εἰς Λάρισαν ἀφίκετο. «Hac adhibita diligentia ex castris sibi legionis..., eodemquo die Larisam pervenit» (LXXXVIII 83 τελευταῖον ἐδάφιον), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀππιανόν, ὅστις ἀντιθέτως πρὸς τὸν Καῖσαρα γράφει: «...Ὁ Καῖσαρ μετὰ τὴν νίκην, ἀφ' οὗ διέτριψε δύο ἡμέρας εἰς Φάρσαλα, ἀναλαβὼν τὸν στρατόν του ἐκ τῆς μάχης, τὴν τρίτην ἡμέραν ἐξῆλauen εἰς Λάρισαν.»

Πάντων τῶν ἀνωτέρω δοθέντων «Ἡ μάχη τῆς Θεσσαλίας», ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ ἴδιος ὁ Καῖσαρ, δὲν ἔλαβε χώραν παρὰ τὰ Φάρσαλα ὅπου τὴν τοποθετεῖ ὁ Ἀππιανός, ἀλλὰ παρὰ τὴν Μητρόπολιν Καρδίτσης ὅπου τὴν τοποθετεῖ ὁ ἐργάτης καὶ θριαμβευτὴς αὐτῆς Ἰούλιος Καῖσαρ διὰ τῶν περιφημῶν Ἀπομνημονευμάτων του «Commentarii de bello civili».

ΚΙΑΝΟΥΡΓΙΑ ΑΓΑΠΗ

ΦΑΝΙ ΜΙΡΑΝΑ

Ἄντάμα μὲ τὴν ἀνοιξὴ τῆς φύσης ἀνοιξὴ ἄλλη βαθύτατά μου ἀνθοβολεῖ περίλαμπρη, γερή.

Ἐκστατικὸς στὴ μουσικὴ στιγμὴ τὴν ἱερὴ μαζεύω τὰ λουλούδια τῆς στής νιότης τὸ ἀνθογυάλι.

Μὲς στὴν καρδιά μου ἐφώλιασε καινούργια ἀγάπη πάλι καὶ ἡ ψυχὴ γονατισμένη ἀνιστορεῖ τὰ ὅσα τῆς ἀφήσανε καὶ χρόνια καὶ καιροὶ ἀπ' τὶς ἀγάπες στής ζωῆς στὸ μαῦρο περιγιάλι.

Ριζοβολεῖ στὰ στήθη μου καὶ περισσὰ ἀναπάλλει νέος ἔρωτας ποῦ ἐφύτρεψε κάποια στιγμὴ ἰσκιερῆ. Μά,—ἀλλοίμονό μου—, ἂν κατιτίς τὸ ἐμβατήριον ψάλλει,

τὸ ἐρωτικὸ μου, ἡ πονετὴ ψυχὴ μου πιά ψυχρὴ μοῦ λέγει κρυφά, πῶς μοναχὴ μου ἀγάπη, μόνο ὀπάλι θάνατο πάντα στὴ ζήση μου ἢ θλίψη μου ἢ ἀδρῆ.

